

Velferdsparadokset Norge

Norge har et helsevesen i verdenseliten, og et nivå på velferdsordningene de fleste andre land i verden når til ankene. På tross av dette, står vi også på et mer dystert podium med edelt metall rundt halsen; fraværstatistikk i arbeidslivet (1). Ser man dette i kombinasjon med en aldrende befolkning og en fødselsrate som er på et historisk bunnpunkt, kvalifiserer det til mer enn én bekymringsrynke. AS Norge er dyr i drift, og noe må trolig gjøres om vi skal unngå å tømme sparegrisen til kommende generasjoner.

AV ERIK KRISTIANSEN HIPPE
KIROPRAKTOR

Gjennomsnittlig legemeldt og egenmeldt sykefravær i 2022 endte på 6,8 % (2). Som vist av Figur 1, utgjorde muskel-/skjelettlidelser 32 % av andelen tapte dagsverk i fjor (3). Utgiftene knyttet til sykefravær var anslagsvis 51 milliarder kroner i 2022. Om man legger til AAP og uføretrygd, summeres det hele til 197 milliarder (4).

Norsk sykmeldingskultur er i denne sammenhengen ment som kollektivt uttrykk i samtiden bestående av tanker, verdier og atferdsmønstre ovenfor sykmeldinger. Kulturen utspiller seg som i et skuespill med tre aktører som går igjen; den sykmeldte, arbeidsgiver og sykmelder. Staten og NAV fungerer som en slags regissør og står for scenografien og rammene dette utspiller seg i.

«Ta seg en sykmelding»

Den gjennomsnittlige arbeidstaker er pliktoppfyllende ovenfor

arbeidsgiver og lever etter et godt kalibrert arbeidsmoralssk compass. Likevel er det ikke et fåtall av anekdoter som kan gjengis dersom to muskelskjelett-terapeuter kommer i prat. Eksempelvis en håndverker som trenger en ukes sykmelding, da tennisalbuen har blusset opp igjen. Det er sjelden et godt tegn, når dette er responsen etter det første åpne spørsmålet i anamnesen. Praten går over til løst og fast i undersøkelsen, hvorpå pasienten glipper ut at han er meget travelt den kommende uken med å fullføre røropplegg i eget

hjem, før flisleggeren ankommer. Det tar noen sekunder før blikkene møtes, og vedkommende slukøret innser at han har blitt «avslørt». Ola og Kari Nordmann kan fort få et dreid perspektiv på hva som gir gyldig grunnlag for sykmelding om vi ser til media. Det er en voksende liste med medieoppslag om profilerte politikere som sykmeldes etter mindre kloke handlinger. Det er fristende å rive seg i håret av signaleffekten det gir når åpenbart tyveri kan føre til sykmelding. Om det så er snakk om at vedkommende lider av kleptomani, kan det vel neppe argumenteres godt for at dette gir en funksjonsnedsettelse som skulle tilsa arbeidsuførhet. Lov om folketrygd §8-4 første ledd sier følgende: «Sykepenger ytes til den som er arbeidsufør på grunn av en funksjonsnedsettelse som klart skyldes sykdom eller skade. Arbeidsuførhet som skyldes sosiale eller økonomiske problemer o.l., gir ikke rett til sykepenger». Utvilsomt kan skammen og den offentlige gapestokken etter en slik hendelse føre til en depresjon, dog burde en og annen kommunikasjonsrådgiver reflektert rundt hvordan dette ser ut ovenfor det norske folk.

Bivirkninger ved gode sykelønnsordninger

Vi bor i et land med levestandard og helsetjenester som intuitivt tilsier lave kostnader til trygdeytelse. Når utgiftene derimot er høye, er det verdt å spørre seg om det finnes en sammenheng mellom velferdsordninger og høyt sykefravær. En systematisk gjennomgangsanalyse av prognostiske faktorer ved akutte korsryggsmerter (5), tyder på at desto bedre kompensert man blir under sykefravær, jo lenger blir man borte fra jobb. Berge (6) har sett til flere studier fra sammenlignbare land, blant annet Sverige, som har hatt flere reformer i sykelønnsordningene gjennom årene. Ut fra disse er det tydelige indikasjoner på at høyere kompensert sykefravær fører til at man blir lenger borte fra jobb. Det ser ut til at det finnes få relevante studier i Norge. Dette er trolig på bakgrunn av at sykelønnsordningene har vært relativt stabile i Norge de siste tiårene. Markussen m.fl. (7)

finner imidlertid at sannsynligheten for å vende tilbake til arbeid øker betraktelig i det man går over i en mindre gunstig kompensasjonsordning i Norge.

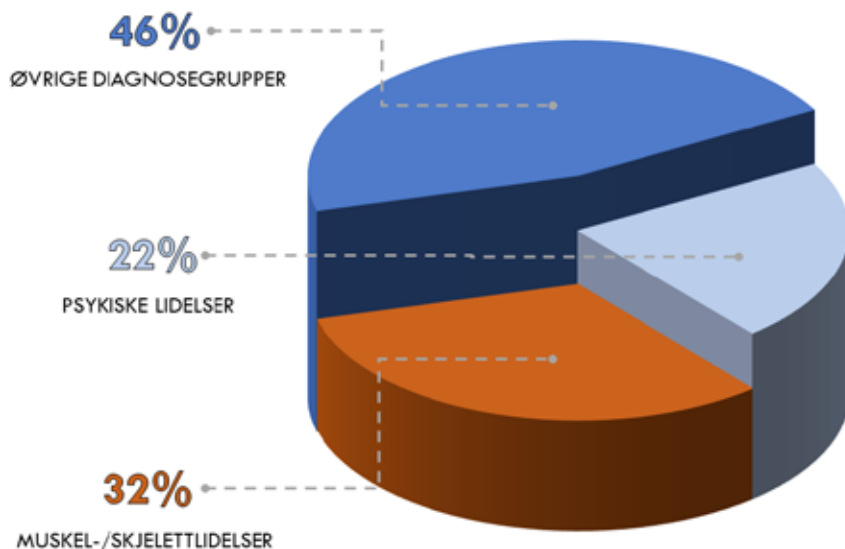
Sykmelder

Når det kommer til muskel-/skjelettlidelser, kan det være vanskelig å vurdere i hvilken grad sykmelding bør være en del av behandlingen. Dersom kollektivet av de med sykmeldingsrett mandag morgen slavisk hadde forholdt seg til definisjonen gitt i lov om folketrygd, ville sykmeldingsraten gått drastisk ned. Samme tankeeksperiment hadde antagelig fått uheldige konsekvenser for helsen til flere. Systemet er basert på tillit, noe det til en viss grad må være. Det er likevel betimelig å stille spørsmålet om hvorvidt sykmelder har blitt i overkant liberal. Vurderingen kan omfatte mye mer enn det rent medisinskfaglige, som er vanskelig nok i seg selv. En avvisning kan forsterke en pasients opplevelse av å ikke bli trodd i plagene sine, som igjen kan påvirke prognose negativt. En svekkelse av den terapeutiske alliansen, kan videre føre til lavere ettergivenhet til øvrige behandlingstiltak. Sykmelder har som regel et omdømme å ivareta, og dette kan få seg en bulk i siden dersom en misfornøyd pasient legger på en tioring på jungeltelegrafer. Den kognitive dissonansen kan lett føre til minste motstands vei.

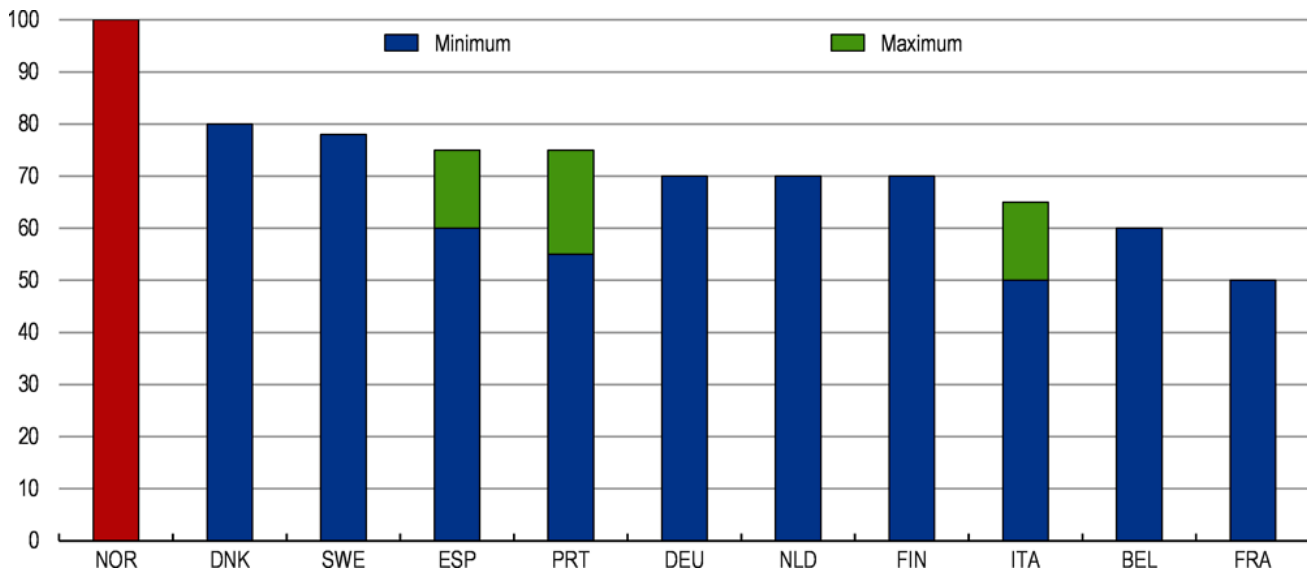
Sykmelding får pasienten uansett tak i, dersom han besøker kollegaen i nabokvartalet. Det levner liten tvil om at sykmeldingsvurderinger kan være sammensatte, hvor man kanskje ikke alltid treffer. En kollektiv liten selvransakelse er kanskje på sin plass allikevel.

Graderte sykmeldinger

I Norge har vi muligheten til å være på jobb selv om vi er sykmeldt, dersom dette er medisinsk forsvarlig. En pragmatisk leder vil kunne utnytte en eventuell restarbeidsevne dersom hen får muligheten. Ved å gradere en sykmelding kan den sykmeldte jobbe det antallet timer arbeidskapasiteten for øyeblikket tillater. Hen kan jobbe mer enn graderingen tilsier, men ikke mindre. Man kan også benytte gradert sykmelding til å gi arbeidstaker mer tid på å utføre de vanlige arbeidsoppgavene. Eksempelvis kan man være 50 % sykmeldt, og bruke en full arbeidsdag på å utføre et halvt dagsverk med arbeidsoppgaver. Ved muskelskjelettlidelser som fraværsårsak, er det i mange tilfeller mulig å få til en god løsning gjennom gradert sykmelding. Å ha «en fot i døren» på arbeidsplassen, bør intuitivt gjøre veien tilbake til full jobb på et senere tidspunkt lettere. Folkehelseinstituttet utførte en systematisk kartleggingsoversikt på oppdrag fra NAV, som ser på effekten av gradert sykmelding vs.

Figur 1: Andel tapte dagsverk fordelt på diagnosegrupper (2022). Kilde: NAV.

Figur 2: Statlig kompensasjon i prosent ved sykefravær i Norge, Sverige, Danmark m.fl.(1). Merk at private forsikringsordninger og eventuell tilleggsdekning av arbeidsgiver ikke er med i grafen.

full sykmelding på sykefravær og arbeidstilknytning (8). De inkluderte studiene tyder på at det er en sammenheng mellom gradert sykmelding og «return to work», sammenlignet med fulltidssykmelding. Profesjoner innen muskelskjeletthelse, bør bruke sin ekspertise og faglige innspill til å utnytte muligheten til graderte sykmeldinger i de tilfeller dette er gjennomførbart. Enten man har sykmeldingsrett eller ikke, er det ofte fastlegene som ender opp med rapporteringen til NAV. Hva som blir kommunisert ovenfor pasienten eller direkte til sykmelder, kan bli retningsgivende i videre forløp.

Arbeidsgiver

Arbeidsgiveren har i mange tilfeller mulighet til å påvirke sykefravær. Incentivene hen har for å legge ned innsats i å få en dyktig arbeidstaker tilbake i jobb kan være mange. Mange HR-avdelinger legger ned tid og penger i kampen mot sykefraværet. På en annen side, virker det noe kontrainuitivt at de økonomiske incentivene for arbeidsgiver forsvinner etter 16 dager, når arbeidsgiverperioden er over og staten tar hele regningen.

En ekstern ekspertgruppe ble oppnevnt av Solberg-regjeringen i 2018 for blant annet å se på tiltak

for å øke sysselsettingen i Norge. I sin rapport fra 2019 (9), argumenterer de for å flytte arbeidsgivers finansieringsansvar fra tidlig fase til senere i sykefraværsforløpet. På denne måten vil det være større økonomiske incentiver for å få arbeidstaker tilbake i jobb på lengre sikt. Mer konkret er forslaget å kutte ned arbeidsgiverperiode fra 16 til 7 dager, og heller dekker en prosentandel senere i fraværsforløpet.

Videre foreslår ekspertgruppen at arbeidstaker kan gis et økonomisk incentiv til å velge gradert sykmelding fremfor å være fulltidssykmeldt. Etter 6 måneder med 100 % sykmelding, kuttet kompensasjonsgraden til 80 % i de resterende 6 månedene. Om man derimot har en gradert sykmelding, har man 100 % dekning inntil 12 måneder. I tillegg foreslås det at man ved gradert sykmelding også kan forlenge sykefraværsperioden til 18 måneder. Dette er særlig aktuelt dersom man anser sannsynligheten for å komme tilbake til samme arbeidsgiver som god.

En kollektiv oppgave

Jobben med å få ned sykefraværet i Norge fordrer en kollektiv innsats fra politikere, arbeidsgivere, arbeidstakere og helsepersonell. Profesjoner som jobber med muskelskjelett,

har tett kontakt med den diagnosegruppen som står for den største andelen fravær i arbeidslivet. I dette ligger det et ansvar om å vurdere hvorvidt en grad av sykmelding er til det beste for pasientens helse totalt sett, og hens prognoser for å komme tilbake i jobb på sikt. En gradert sykmelding med tilrettelegging kan være bedre enn å være helt borte fra arbeidsplassen, selv om pasienten ikke ser dette selv i øyeblikket. En måte å være med på det kollektive ansvaret er å ha en formening om restarbeidsevne, og kommunisere dette. Enten det er ovenfor pasienten, eller samarbeidspartnere. Sykmelder bør i tillegg ha et bevisst forhold til sin egen rolle i forvaltningen av et velferdsgode finansiert av det norske folk. Våre folkevalgte må på banen og tørre å sette norsk sykefravær på agendaen gjennom handling. Dette til tross for at det kan ha en politisk pris. Kanskje er tiden inne for en endring av sykepengeordningen – en ordning hvor arbeidsgiver har et større økonomisk ansvar ved en lengre fraværsperiode, og den sykmeldte er med og tar en liten del av regningen.

Se kilder/referanser side 38